

Alternatif Bir Ekonomi Programı Sempozyumu Açılış Konuşması: Prof. Dr. İzzetin Önder

Sevgili konuklar, değerli yoldaşlar hepinizi saygıyla selamlıyorum. Böyle bir program çok elzem Türkiye için şu anda. Sadece şu anda değil, her zaman çok elzem. Bana verilen konu da doğrusu fevkalade zor. Elimden geleni yapmaya çalışacağım. Fakat hemen şunu söyleyeyim. Eğer bir ülke, bütün dünya toplumu içinde mutlak olarak ilerlediğini zannediyor fakat aynı zamanda rölatif olarak geriliyorsa; ülke içine baktığımızda, genellikle global olarak büyüyen bir ekonomi imajı yaratılırken - ki mutlak büyümedir bu - nispi olarak sektörlerde gerilemeler oluyorsa, iki türlü bir yanlışlık var demektir. Birincisi, bir sistem yanlışlığı. İkincisi, o sistem içinde bir miktar edilgen durumda bulunan ülkenin konum yanlışlığıdır. O konum içinde olduğu zaman, o havuz içinde olduğu zaman, farklı bir alternatif politika da söz konusu olmayabilir. Bunu böyle okumamız lazım.

Bakın yani Türkiye'nin serüvenine çok kısa bir baktığımızda, 1923'ten bugüne kadar işte bir asırı kapattık. Bir tek devletçilik dönemi hariç, ki 1923-1929 dönemi de dahil, Türkiye emperyalist etki altında kalmıştı. Bir tek devletçilik dönemi hariç. Onun da sebebi çok açıktı. Çünkü dışarıda bir savaş vardı, birtakım politikaları izliyorduk vesaire. Planlama döneminde de planlama emperyalizmi altında kaldık. Özal döneminde finansal emperyalizm altında kaldık. Şu anda neoliberal emperyalizm altındayız. Demirel döneminde ticari emperyalizm altında kaldık. Dolayısıyla bir sistem içinde kaldığımız zaman, ondan kurtulmanın bir yolu, çaresi yok. Dolayısıyla sistem içinde, bir alt alternatif aramak yerine, acaba daha büyük bir alternatif aranabilir mi diye düşünmek mecburiyetindeyiz. Burada da iş siyasi partilere düşüyor doğrusu. Sendikalarımız çok güzel işler yapıyorlar. Ama şunu kabul etmek durumundayız, sendikalar sistem içi mekanizmalardır. Sistemle mücadele edecek olan organlar partilerdir, siyasi partilerdir. Sistemle mücadele partiler düzeyinde yapılır.

Fakat ne enteresandır ki, bütün dünyada savrulmuş vaziyette siyasi partilerimiz biraz parça pürçük durumdadır. Bu da bizim hüznünlü görüntümüzdür, sol hiçbir yerde şimdiye kadar bir devlet kurmamış olmasından dolayı. Evet Sovyetler oldu, güzel bir deneyimdi, güzel çok şeyler öğretti bize ama benden bile küçüktü. Ben şu an 86 yaşında bir adamım. O 70 küsür sene yaşadı. Burada büyük bir devlet deneyimi olamaz doğrusu. Kimi bürokrasi dedi, Lenin dönemi başkaydı, Stalin dönemi başkaydı. Oradan öğreneceğimiz çok şeyler vardı. Ama bugün hiçbir kapitalist dikkat ederseniz, Keynes böyle söyledi, şu böyle söyledi, söylemez böyle şeyler. O devlet yanlış yapıyor, bu devlet şu politikayı yanlış yapıyor. Çünkü fiili bir devlet var ortada. Devletler var ortada. Ve bu kapitalizm asırlarca devam etmiş. Onun için solun kendi içinde akademik tartışmayı yapması fevkalade doğru, fevkalade gereklidir aslında. Ama ülke hizmeti söz konusu olduğunda, toplumun karşısına çıkmak söz konusu olduğunda bu ayrılmaya toplum müsaade edemez. Ahlak müsaade edemez. Kavga da içte olabilir ama toplum yararına bir görev varsa o görevde artık emir verilmiştir. Orada artık toplumun önüne birlik olan çıkmak zaruridir. "Ufak olsun, benim ufağım olsun" lüksüyle Türkiye bir yere varamaz, ülke bir yere varamaz.

Şimdi değerli arkadaşlarım, şöyle bakalım bir de meseleye. Asgari ücreti tartışıyoruz biz. Belki biraz da yüksek olması lazım. Verebilirler mi? Peki niye bir hükümet asgari

ücreti yükseltmek istemesin ki? Bu kadar oy alacaksın. Şu anda da kötü durumda. Niye istemesin?

Mesela bunu özelleştirmelerde çok tartıştık. Nasıl oluyor da devlet çok daha az grupta insana maaş verebiliyor da, ne bileyim yani başkalarına veremiyor falan diyorduk. Şimdi oy potansiyeline baktığımızda bunda bir terslik olduğunu görüyoruz. Acaba mesele siyasi tercih midir, yoksa ekonomik zorlama mıdır diye bakmak mecburiyetindeyiz. Bakalım asgari ücrete isterseniz. Ben de yükselsin istiyorum. Ben emekli bir insanım. Bir ekonomi düşünün ki ihracatın, gayrisafi hasılat olarak hesapladığımızda, bugün devletin halka açıkladığı şu kadar milyar dolar ihracatın belki de üçte biri veya en fazla yarısıdır. Çünkü çoğu dışarıdan geliyor. Bir emek potansiyeline bakalım, neden biz dışarı çok fazla sanayi ürünü satamıyoruz veya ihracat ürünlerinin içinde sanayi oranı o kadar yüksek değil? İçeride bile neden bazı sektörler durmadan çöküyor aslında?

Çok enteresan, buna baktığımızda demek ki bir emek sorunuyla karşı karşıyayız, bir verimlilik sorunuyla karşı karşıyayız. Verimsizlik daha doğrusu. Verimliliğin tersi, verimsizlik sorunuyla karşı karşıyayız. Peki neden bu böyle? Taa gerilere gitmemiz lazım. Biz çünkü Malezya gibi, Güney Kore gibi, kısmen hatta Meiji döneminde Japonya'nın uyguladığı gibi bir korumacılığı yapmadık. İçerideki emperyalistlerin sözcüleri ve yandaşları, veya sermaye gücüyle mutlak kapalılık uyguladık. O zaman biz gerçekten bir devletçilik döneminde, 1930'larda yaptık bunu. Ama yani ikinci plandan sonra plan çökmeye başladı. Sebepleri çok, burada saymayalım. O da dış etkilerden kaynaklandı. Çünkü o havuzun içindeyiz. O havuzdan kurtulamadığımızda fazla bir şey yapamayız ki biz. Aynen biliyorsunuz Yunanistan'ın krizi esnasında Varoufakis, onların maliye bakanı, o zaman dedi ya biz çıkalım Avrupa Birliği'nden, kendi para birimimizi kullanalım. Avrupa Birliği bırakmadı ama onları. Çünkü "birliğin dağılması lazım" mantığı hakim. Ama ülkede farklı mantık hakim. Ülke kendi acısını görüyor, hissediyor. Bu havuzun içinde olduğu sürece bu havuzun sıcaklığı veya ateşi veya harareti beni yakıyor. Ama havuz onu bırakmaz çünkü o havuz ondan yararlanıyor. O havuz ondan müstefit oluyor, kullanıyor onu. Dolayısıyla o havuz bırakmaz onu.

Türkiye'nin kendi içine, kapitalizmin içine yol bulmasını mümkün görmüyorum ben, açık söyleyeyim. Peki acaba sosyal demokrasi olabilir mi diye baktığımızda, madem böyle bir program görüşüyoruz. Yani bizim verimlilik meselemiz var. Emeğimiz de doğrusu yani, çok fazla bir şey yok. Yani ilerleme yok çünkü verimsiz bir emek kullanıyoruz biz. Bakın şöyle diyelim. Biz somut emek üzerinde duruyoruz daima. Somut emek değil de, eğer bizim ürünlerimiz çok fazla değer etmiyor ise, o zaman bizim soyut emekle ciddi bir sorunumuz var demektir. Soyut emek demek ki valorizasyon esnasında karşıt emekle, ki uluslararası ürünlere geldiğinde, bizimki aşağıda kalıyor. Onun için satamıyoruz mallarımızı. O zaman bizim bir emek üretim meselemiz var. Emekle üretmemişiz biz. Güya emek yoğun iş ama emekle üretmemişiz biz. Çünkü bizim soyut emeğimiz aşağıda kalıyor. Onun için de içeride de ciddi bir iş yapamıyoruz. Ve dış piyasalara da biz açılmıyoruz çok fazla. Bu bir.

İkincisi, gelelim sanayiye değerli dostlarımız. Biz ithal ikameci dönemde uyguladık bunları. 1980'lerden itibaren biliyorsunuz. Yani bakın Özal ne dedi? Bunu hepimiz

bilirsiniz. Özal'ın bütün güzel laflarını gülerek konuşuyorum. Çünkü hepiniz neye güldüğümü anlarsınız tabii. Ama ona rağmen doğru bir şey söyledi. Ne dedi? Şunu söyledi. Türkiye bu müzmin cari açığı yenebilmesi için ihracata yönelmesi lazım. Yani üretim yapması lazım. Ama baktı ki biz Dünya kalitesinde ve fiyatında üretim yapamıyormuşuz. Bu takdirde ne yaptık biliyor musunuz değerli arkadaşlarım? Burada maliyeci arkadaşlarım vardır aramızda. İhraç ürünlerine biliyorsunuz bir iade vardır. Bir ihracat teşvik meselesi değildir o. Tüketim vergilerinin kullanıldığı yerde uygulanması mantığına dayalı, teorisine dayalıdır o da. Hadi biz yüksek olarak uygulayalım bunu. Zeka zannettik biz bunu. Bu kadar vergi yoktu bize. Bu neyin telafisi idi? Yani bu sanal emeğin, verimsizliğin telafisi olarak kullanılmaya çalışıldı bu. Bir anlamda zımni olarak bizim ihracatımıza engel gelince biz sıcak paraya kaymaya başladık ve bugün hala aynı şey içinde, eroin bağımlılığı içinde sürüp gidiyoruz aslında. Bu nedir? Ekonomimizin verimsiz olduğunu gösteriyor.

Peki biz niye verimsiz bir ekonomide kaldık? İşte ondan dolayı, en başta söylediğim cümleye gelecek olursak, mutlak ilerlediğimizi zannettiğimiz anda dünya koşullarına göre nispi gerileme yaşıyoruz aslında. Ve biz bu nispi gerilemeyi anlayamıyoruz. Bir anlamda ilerleme, kalkınma rüyası içinde anlayamıyoruz bunu. Aslında biz kalkınmadık. Bu çok önemli. 1950'de, çoğunuz hatırlamazsınız burada, biz Kore'de 4500 kişilik ordu birliğiyle, asker birliğiyle onların güya savaşına katıldık. Şu anda bizim Marmaray'larda onların vagonlarını kullanıyoruz. Onların arabalarını kullanıyoruz. Biz oraya 4500 kişiyle gittik. Dolayısıyla böyle baktığımızda, meseleye bir kökten bakmak mecburiyetindeyiz. Arkadaşlar münferit tartışma koymuşlar. Çok saygıyla karşılıyorum. Fakat her münferit tartışmayı kendi içinde tartışamayız. Onu bir bütüne bağlamak mecburiyetindeyiz. Asgari ücreti yükseltelim dediğimizde, başka şeyle karşılaşıyoruz. Tabii yükseltelim. Hayır demiyorum ben. O zaman onlara da bakmamız lazım. Verimliliğe bakmamız lazım bizim. Satış imkanlarına bakmamız lazım. Eğer dışarıdan bir ürün geliyor da eğer biz sadece üzerine bir şeyler monte edip onu ihraç ediyorsak, buna bakmamız lazım. Döviz neden yükseliyor bakmamız lazım.

Diğer bir mesele, tonla özelleştirme yaptık. Eğer bir ülkede sermaye kamu gücünü aşar ise artık insan hakkı yok demektir. Biz bunu yarattık aslında. Bunu ikinci katmanda geliştirmemiz lazım. Eğer sermaye de monopol konumda veya oligopol konumda ise, yani rekabetçi değil ise hepten kamu gücü ezilmiş demektir. Ve Türkiye'de olan şey de budur şu anda. Onun için emekliler, emekçiler eziliyor. Bütün bunlar böyle kalacak ama biz bunları (ücretini) yükselteceğiz. Ne kadar mümkün, politik güçle bunu yapabilir miyiz onu bilmiyorum doğrusu. Ama başarı diliyorum. Onun için hikaye bence çok büyük bir hikaye. Ve hikaye ekonomik değil.

Ekonomi bir altyapıdır, doğrudur. Marksist bakın, nasıl bakarsanız bakın, altyapıdır. Bu çok doğrudur. Ama onu tamamlayan bir yapının olması lazım. Bir sosyolojinin olması lazım. Bir toplumsal yapının olması lazım. O uyanışın yapılması lazım. O uyanış Türkiye'de bence çok fazla henüz yapılamadı. Zaten son 20 yıllık döneme baktığımızda, iktisatçılarımızın yaptığı bence ciddi bir yanılsama diyeyim, çok suçlamadan değerli meslektaşlarımı. Çok güzel işler yapıyorlar. AKP'nin birinci dönemi, ikinci dönemi. Böyle bir dönem ayrımı yapılamaz doğrusu. Çünkü ikisi aynıdır, birbirini tamamlayan dönemlerdir bunlar. Aslında AKP'nin işi de değil bu iş. 2000 yılında IMF bize geldiğinde, bize Dünya Bankası'nın gelmesi gerekirdi. Çünkü ikinci

paylaşım savaşındandır sonra IMF bizler için kurulmamıştı. İleri ülkelerin cari açıklarını kapatmak için kurulmuştu. Bizim gibi ülkeler için Dünya Bankası kurulmuştu. Ve Dünya Bankası'nın şubesi de biliyorsunuz, Kabataş'taki sınıai kalkınma bankası. İki taneydi, bir tanesini kapattılar şimdi. Peki neden IMF geldi bize? Çünkü bir karar almışlardı. Biz de yoktuk orada. Neydi o karar? Biz artık *emerging markets* olmuştuk. Artık biz gelişme düzeyinde değildik yani. Dolayısıyla bir himayeye muhtaç halimiz yoktu. Yani keşke de olmasaydı, ama öyle değildik biz. O zaman bizi istedikleri gibi kullanabilirlerdi. Onun için IMF geldi. Ve ne yaptı IMF gelince? Neoliberal politika diyoruz, yani bu da kapitalizmdir. Aslında neoliberal politika demek, kapitalizmin en özgün haline gitmek demektir. Yani ondan önceki bütün uygulamalar modifiye kapitalizmdir aslında. Kapitalizm değildir onlar. Bu şu anda en özgün kapitalizm. Ne Smith'te böyle eğitimin özelleştirilmesi vardır, ne de sağlıkta bunlar vardır. Tam da kapitalizm budur aslında. Bu doğrudur. Kapitalizm böyle bir şeydir.

Çok da ironik gelsin size isterseniz, bir iktisatçı olarak hayatımın bu aşamasında biraz da mutlu hissediyorum kendimi. Çünkü kapitalizmi görmüş olduk hakikaten. Ve halkımız, insanlar anlamış oldu kapitalizmin ne olduğunu. Kapitalizm budur. Sosyal demokrasi, bütün bunlar modifiye. Kapitalizm falan değildir. Modifiye sistemlerdir. Komünizmin bulunduğu dönemlerde komünizmden uzaklaştırmak için, bunlar modifiye şeyler. Tam kapitalizm budur aslında. İşte sistem budur aslında. Bizim bunu anlamamız lazım.

Şimdi böyle baktığımızda değerli arkadaşlarım, bize Dünya Bankası gelmedi, IMF geldi. Ve ne yaptı o? Bir, devleti küçülttü. Yani işte özelleştirmelerle. İki bütçe açığı vermeyin dedi. Neden? Yani fiyatları sabit, olabildiğince istikrarlı tutmaya çalışın. Üç, bundan dolayı da faizler... Çünkü devlet, Merkez Bankası borç vermesin dedi. Volcker gibi, Amerika'da bir merkez bankası başkanı, Volcker şoku denir. Neoliberalizmin başlangıcı diye anılır bunlar zaten. Volcker şokunu uygulayarak, yani devlet açıkları için Merkez Bankası'na başvurmasını ya da sınırlı başvursun. Gitsin piyasadan borçlansın. Bu da faizleri yükseltti. Düşünebiliyor musun? Fiyatları sabit tutmaya çalışırken faizlerin yükseltilmesi. Dış sermaye için. Çünkü dış sermaye atıl kalmıştı. Piyasa arıyordu kendisine. Sonra ne yaptı? İşte bugün yapılan bu yap-işlet-devret veya kamu özel ortaklıkları ile devlet garantili yatırımlar. Peki yabancı sermaye geldi mi? Geldi, evet. İşte AKP'nin birinci döneminin müreffeh anılması bundan dolayıydı. Çünkü televizyonda duymuyor muyduk? Bütçeden bir kuruş bile çıkmıyordu. Çıkmadı hakikaten, doğrudur. Ama neden? Çünkü o paralar geldi buraya. Güzel de, o paralar gelirken babamızın hayrına gelmedi. Bizim kara kaşımıza kara gözümüze gelmedi. O paralar geldi. Devlet garantili. O paralar geldi. Fabrika da kurmadı. Yatırım da yapmadı. Neden? O yatırımın zarar riski var. Ne gerek var ki, böyle bir maceraya girelim dediler. Peki ne yapalım? Devlet garantili altyapı yatırımı. Bu da neoliberalizmin çok tipik bir özelliğidir aslında. Veyahut öyle uygulanageldi. Şimdi işte onların faturasını ödüyoruz biz.

İkinci dönem de budur işte. Onların faturasını ödüyoruz şu anda. Şimdi bir iktisatçı düşünebiliyor musunuz, "Birinci dönem iyiydi, ikinci dönem kötüydü" desin. Böyle bir şey olabilir mi? İktidar aynı, halk da aynı. E peki ne değişti? İşte bunlar değişti. Bizim bunu algılamamız lazım. Bunu belirtmemiz lazım. Dolayısıyla anlık analiz değil, zaman içinde süreli analiz yapmak mecburiyetindeyiz. Onun için ta Türkiye'nin başından

itibaren, Türkiye bütün dönemlerde, çok açık söylüyorum, çok üzülererek söylüyorum, içim kanıyor artık bu yaşımda, bütün dönemleri emperyalist baskı altında geçirmiştir. Bu 1948'de başlamıştır ilk Marshall yardımıyla. O dönemde Halk Partisi iş başındaydı. Yani onun için çok fazla ayırmayalım biz burjuva partileri birbirinden. Sonra ne olmuştu? Ticari emperyalizme girdik. Demirel, pardon Menderes dönemi, halkımızın taptığı Menderes dönemi, tam da tipik Rosa Luxemburg'vari soyulduğumuz dönemdir. Bir düşünün, bir iktidar sekiz sene dayanır mı değerli dostlarım? 1958'de moratoryum ilan ettik. Bir devlet iflasıdır bu. 13 devlete karşı borçluyduk biz. Paris Antlaşması toplandı. Ondan sonra bize dövizi şöyle yapın, böyle yapın dediler. Komut verdiler. Biz de biraz düzeler gibi olduk.

Sonra ne olduk? 1961 Anayasası. Tabi bu biraz da Avrupa'daki 1960'lardaki esintiden kaynaklanan bir anayasaydı aslında. Onu yaptık biz. Ve sadece ikinci plana kadar geldik, ondan sonra onu da çok uygulayamadık. Neden? Çünkü orada da montaj emperyalizmine savrulduk. Montaj emperyalizmine. Size ben bir şey örnek vereyim. Bakın Tekfen fabrikası vardı o zaman. Topkapı'daydı fabrika. Ben doktora tezimi yapıyordum o zaman. Gittim ona. Bana müdür açıkça dedi ki, hocam dedi, biz burada ampul yapıyoruz. Yani şeyli ampul, patentli ampul. O damgası falan da var tepesinde. Ama Mısır'da ihale oldu. Amerika sattı. Biz satamadık. Niye biz satamadık? Biz burada daha yakınız Mısır'a. Dedi ki bize duy kısmı ile teller yurtdışından geliyor. Biz ona şişe geçiriyoruz falan falan. Amerika, kutulu ampulü diyelim ki 2 dolara verdi. Oranlar olarak bakın buna. Bize sadece o kısmını 2,5 dolara veriyordu. Ama bizim anlaşmamız vardı. Patent anlaşması. Dolayısıyla biz başka bir şey yapamazdık. Bütün bizim bugünkü gerilimimiz, çoğu fabrikalarımız bu anlaşmalarla yürüdü. İşte o da montaj emperyalizmiydi. Öyle soyulduk aslında.

Sonra geldik Özal dönemine. Avrupa finans kaynağı, bütün Batı dünyası biliyorsunuz. Yatırımlarda kar hadleri düşmüş vaziyette. O da sistemin bir mekanizması. Çok da doğal bir şeydir o. Kar hadleri erirken adam aldığı şeyleri, temettüleri yani şirket karlarını tekrar yatırıma götürmüyor. Ne yapıyor? Finansal alanda daha yüksek faize parasını kullanmak istiyor. İşte Türkiye burada. Biz de ne yaptık? Biz elimizi uzattık, onlar da elimizi bırak, kolumuzu tuttular çektiler. Bizi finansa bağımlı kıldılar, sıcak para operasyonları falan.

Sonra şimdi de neoliberalizm. Şimdi sevgili arkadaşlar, bir de şunu söyleyeyim, kapatayım. Çok da uzatmayayım, arkadaşlara sıra kalsın. John Weeks denen çok hoş bir Marksist iktisatçı vardı. Hatta Kadir Has Üniversitesi'ne de bir sıralar gelmişti. Orada dinleme şansım da oldu. Sonradan rahmetli oldu bu arkadaşımız. Allah rahmet eylesin diyelim. Onu bir kitabı var. Makroekonominin Tutarsızlıkları diye, uzun ismini bir tarafa bırakayım. Orada çok enteresan bir kutu var. O kutuda aynen şunu söylüyor. Diyor ki, bir zamanlar Ortodoks rahipleri veyahut da kilise rahipleri insanları bilimden uzaklaştırmak için elinden ne geliyorsa yaptıysa, bugün ana akım iktisat aynı şeyi yapıyor insanlara. Bir de bunu matematikle, birtakım formülasyonlarla o kadar güzel süslüyor ki, biz bunları bilim zannediyoruz, diye adam bunu yazdı kitabında.

Ve hakikaten, koskoca Harvard Üniversitesi, belki hepimizin gitmek istediği üniversite. Harvard Üniversitesi, çok ünlüken bir profesörün görevine son verdi. Biz bugün üniversiteden atılmaları kızıyoruz. Bakın bunu Harvard yapıyor, görevine son veriyor.

Çok ünlü bir profesörü. Bu profesör kimdir biliyor musunuz? Bu profesörün solcu olduğunu anladı Harvard Üniversitesi çünkü. Solcu olduğu için görevine son verdi.

Bu kimdi? Baran Sweezy idi. Baran Sweezy oradan ayrıldı. Paul Sweezy pardon. Paul Baran'la beraber, Paul Sweezy sonradan bir ortaklık kurdular. Onlar bir kitap yayınladılar. O kitabın adı Monopoly Capital yani Tekel Sermaye. Burada neyi anlattılar? Burada şunu anlattılar. Aynen Chang'in bugün yaptığı gibi, o meşhur Güney Koreli İngiliz profesörün yaptığı gibi. Bugün gelişmiş olan ülkeler, bugün gelişmemiş olan ülkelerin üzerine basarak, onların aleyhine kalkınabildiler dedi. Bunu bize kim söylemedi? Dünya Bankası söylemedi. Dünya Bankası kurulduğunda, çok para saçtı bir sürü insana, bizim niye kalkınamadığımızı anlatmak için. Biz çünkü çok çocuk yapıyoruz, tarım ekonomisi falan falan... Bir şeyi söylemediler. Ama söylemediklerini Paul Baran'la Paul Sweezy söyledi: emperyalizm ve sömürgecilik. Biz şu anda da onun altındayız.

Onun için, Türkiye'nin kendini toparlaması lazım. İktidarına falan bakmadan, çok hızlı toparlaması lazım. Türkiye'yi toparlayacak olan sol partilerin toparlanması lazım. Bir araya gelmesi lazım. Bu halka büyük hizmet borçları var, büyük yükümlülükleri var, mükellefiyetleri var. Bu çocuk oyuncu değil, çok ciddi bir sorumluluk taşıyan iştir.

Hepinize saygılar, sevgiler sunuyorum.